

ДАРОМАДЛАРНИ ҚАЙТА ТАҚСИМЛАШ ЖАРАЁНЛАРИНИ ТАРТИБГА СОЛИШНИНГ ФИСКАЛ ВОСИТАЛАРИ

Хажиев Бахтиёр Душабоевич

Тошкент давлат иқтисодиёт университети
доценти, иқтисодиёт фанлари номзоди

Аннотация. Ушбу мақолада даромадларни қайта тақсимлаш жараёнларини тартибга солишнинг фискал воситалари, яъни, солиқлар, уларнинг тақсимот жараёнларидаги ўрни ва роли, ўзгариш тенденциялари ва мамлакат ижтимоий-иқтисодий тараққиётига таъсири ёритилган.

Калит сўзлар. тақсимот, бирламчи ва иккиламчи тақсимлаш жараёнлари, даромад, солиқлар, тўғри ва эгри солиқлар, бюджет, профицит, дефицит.

ФИСКАЛЬНЫЕ ИНСТРУМЕНТЫ РЕГУЛИРОВАНИЯ ПРОЦЕССОВ ПЕРЕРАСПРЕДЕЛЕНИЯ ДОХОДОВ

Хаджиев Бахтиёр Душабоевич

Ташкентский государственный экономический университет
доцент, кандидат экономических наук

Аннотация. В данной статье описаны фискальные средства регулирования процессов перераспределения доходов, то есть налоги, их место и роль в процессах распределительных отношений, тенденции изменения и влияние на социально-экономическое развитие страны.

Ключевые слова. распределение, первичные и вторичные распределительные процессы, доходы, налоги, прямые и косвенные налоги, бюджет, профицит, дефицит.

FISCAL INSTRUMENTS FOR REGULATING PROCESSES OF INCOME REDISTRIBUTION

Khajiev Bakhtiyor Dushaboevich

Tashkent State University of Economics
associate professor, candidate of economic sciences

Abstract. This article describes the fiscal means of regulating the processes of income redistribution, that is, taxes, their place and role in the processes of distribution relations, trends in change and impact on the socio-economic development of the country.

Key words. distribution, primary and secondary distribution processes, income, taxes, direct and indirect taxes, budget, surplus, deficit.

Кириш:

Халқимизнинг эркин ва фаровон, қудратли Янги Ўзбекистонни барпо этиш бўйича хоҳиш-иродасини рўёбга чиқариш, ҳар бир фуқарога ўз салоҳиятини ривожлантириш учун барча имкониятларни яратиш, соғлом, билимли ва маънавий баркамол авлодни тарбиялаш, глобал ишлаб чиқаришнинг муҳим бўғинига айланган кучли иқтисодиётни шакллантириш, адолат, қонун устуворлиги, хавфсизлик ва барқарорликни кафолатли таъминлашда даромадларни қайта тақсимлашнинг фискал воситаларидан самарали фойдаланиш муҳим аҳамиятга эга. Шу мақсадда Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2023 йил 11 сентябрдаги ПФ-158-сонли “Ўзбекистон-2030” стратегияси тўғрисида”ги қарорида “Фискал барқарорликни таъминлаш ва давлат мажбуриятларини самарали бошқариш, бунинг учун консолидациялашган бюджет тақчиллигини 2024 йилда ялпи ички маҳсулотга нисбатан 4 фоиздан ва келгуси йилларда 3 фоиздан паст бўлган миқдорда бўлишини таъминлаш, «Яширин иқтисодиёт»ни қисқартириш орқали солиқ базасини қўшимча кенгайтириш имкониятидан фойдаланиш” вазифалари қўйилган. Мазкур устувор вазифаларга эришишда даромадлар тақсимотини самарали амалга ошириш ва уларни тартибга солиш механизмини такомиллаштириш зарур.

Методология:

ЯИМ тақсимланиши ва қайта тақсимланишининг маълум бир кетма-кетлиги мавжуд бўлиб, уларни шартли равишда бир нечта босқичларга ажратиш мумкин. Ушбу босқичларнинг ҳар бирида иқтисодиёт ва унинг алоҳида тармоқлари ҳолатини ифодаловчи кўрсаткичлар шаклланади.

Таҳлил ва натижалар:

Қайта тақсимот жараёнининг биринчи босқичида корхоналар миқёсида амортизация фонди (*AF*) шаклланади. Макроиқтисодий нуқтаи назардан қараганда, жамиятда истеъмол қилинган капиталнинг ўрнини босиш жараёни содир бўлади. Ушбу компенсация ялпи ички маҳсулотдан чегириб ташланганидан кейин соф ички маҳсулот (*SIM*) ҳосил бўлади:

$$SIM = YalM - AF \quad (1)$$

SIM янги яратилган маҳсулот бўлиб, у маълум бир йил давомида ишлаб чиқарилган, барча харажатлардан ҳоли бўлган маҳсулотни акс эттиради.

Қайта тақсимот жараёнининг иккинчи босқичида *SIM* эгри солиқлар (*ES*) миқдорига камаяди. Натижада, миллий даромад (*MD*) қиймати шаклланади:

$$MD = SIM - ES \quad (2)$$

Билвосита солиқлар фақатгина бозорда сотиладиган товарлар нархига қўшимча устама бўлганлиги сабабли, *SIM* ва *MD* қиймати бир-бирига тенг бўлиб, йил давомида бутун мамлакат бўйлаб яратилган янги қиймат сифатида намоён бўлади.

Қайта тақсимот жараёнининг учинчи босқичида *MD* иқтисодиёт субъектлари даромадларини шакллантирувчи омилларга тақсимланади. Булар иш ҳақи (*IH*), мулкдан даромад (*MKD*), ижара даромади (*ID*), фоиз (*F*), корпоратив фойда (*KF*) дан иборат бўлади. Миллий даромаднинг бир қисми дивидендлар шаклида мулкдорларга тақсимланади. Қолган қисми ишлаб чиқаришни кенгайтириш учун корхона ихтиёрида қолади.

Шундай қилиб, миллий даромад даромадларни шакллантирувчи омиллар йиғиндиси сифатида намоён бўлади:

$$MD = IH + MKD + ID + F + KF \quad (3)$$

Қайта тақсимот жараёнининг тўртинчи босқичида даромадларни шакллантирувчи омилларнинг бир қисми давлат томонидан белгиланган солиқлар, ижтимоий суғурта ва суғурта фондларига мажбурий тўловлар шаклида тақсимланади. Шубилан бирга, ушбумаблағлар ҳисобидан давлат фуқароларнинг айрим тоифаларига пенсия, стипендия, нафақалар каби кўринишдаги трансферт тўловларини амалга оширади. Шу тарзда миллий даромаднинг қайта тақсимланиши содир бўлади, яъни, айрим даромадлардан чегирма (*CH*) қилинади ва у иқтисодиётнинг бошқа субъектлари даромадларига (*D*) қўшилади. Натижада фуқароларнинг шахсий даромадлари (*SHD*) шаклланади:

$$SHD = MD - CH + D \quad (4)$$

Қайта тақсимот жараёнининг бешинчи босқичида турли манбалардан олинган шахсий даромадлар яна солиққа (*DS*) тортилади ва фуқаролар ихтиёрида қоладиган ҳамда ўзлари тасарруф қиладиган даромадга (*ID*) эга бўладилар:

$$ID = SHD - DS \quad (5)$$

Қайта тақсимот жараёнининг якуний босқичида фуқаролар ихтиёридаги даромад (*ID*) икки қисмга, яъни, истеъмолга (*Ist*) ва жамғармага (*J*) бўлинади:

$$ID = Ist - J \quad (6)$$

Фуқароларнинг истеъмолга тақсимланадиган даромадлари ЯИМ таркибига кирувчи турли хил товарларни сотиб олишга сарфланади. Жамғариш эса, банкларда сақланади ва ЯИМнинг моддий таркибига кирувчи инвестиция товарларини сотиб олиш йўналтирилади. Демак, турли даромадларнинг шаклланиши жараёнида ЯИМ тақсимои билан бир қаторда унинг жисмоний тақсимланиши ва истеъмол қилиниши ҳам амалга оширилади. Натижада, ЯИМ эскириш, истеъмол

► **Makroiqtisodiyot**

қилиш ва жамғариш учун бизга таниш бўлган маблағлар шаклида қўлланилади, кейинчалик уни тақсимлаш билан янги ЯИМни ишлаб чиқаришга зарурати туғилади ва бу жараён шундай давом қилаверади. Келтирилган босқичлар ЯИМ тақсимотининг барча йўналишлари ва улар амалга оширилишининг кетма-кетлигини изчил акс эттиради.

Мазкур илмий тадқиқотнинг асосий мақсади миллий даромаднинг тақсимланишида давлат бюджетининг шаклланиши, тақсимланиши ва қайта тақсимланиши бўлганлиги сабабли, асосий эътиборни ушбу жараёнларда бирламчи аҳамиятга эга бўлган солиқли ва солиқсиз даромадларга қаратиш мақсадга мувофиқ.

Бюджет даромадлари солиқли ва солиқсиз даромадлар ҳамда беғараз пул ўтказмаларидан иборат.

Бюджет даромадлари ҳисобидан давлатнинг ўз вазифасини бажариши учун барча харажатларни амалга оширилади. Турли мамлакатларда давлат харажатларининг ялпи миллий даромаддаги улуши сезиларли фарқланади. (1-жадвал).

1-жадвал

G20 га кирувчи баъзи мамлакатлар ва Ўзбекистон Республикасида ЯИМга нисбатан бюджет харажатларининг улуши¹ (%да)

Мамлакат	2022 йил	2021 йил
Франция	62,1	55,4
Италия	57,3	48,6
Евро Худуд	54,1	47,0
Испания	52,3	42,1
Буюк Британия	52,0	39,1
Германия	51,1	45,2
Голландия	48,1	42,0
АҚШ	44,0	35,7
Япония*	38,7	38,3
Швейцария	36,2	31,5
Жанубий Корея**	31,1	30,3
Австралия	27,7	24,5
Ҳиндистон	17,6	13,2
Ўзбекистон***	30,3	26,7

* 2020 йил маълумотлари, ** 2021 йил маълумотлари, *** 2022 йил маълумотлари

Юқоридаги жадвал маълумотлари ялпи ички маҳсулот тақсимланишида фискал воситаларнинг ўрни ва роли нақадар муҳимлигини кўрсатади.

Давлат бюджетининг асосий қисми, яъни 80-90% солиқлар ҳисобидан шаклланганлиги сабабли, ушбу иқтисодий категорияга оид жараёнларнинг илмий-назарий асосларини тадқиқ қилиш мақсадга мувофиқдир.

Солиқлар миллий даромаднинг ҳўжалик субъектлари ва аҳолидан умумдават эҳтиёжлари учун ундириладиган қисмидир.

Солиқли даромадларнинг асосий манбаси янгидан яратилган қиймат ва уни бирламчи тақсимлаш, шунингдек, жамғариш натижасида олинган даромадлар (фойда, иш ҳақи, қўшилган қиймат, ссуда фоизи, рента, дивидендлар ва бошқалар) дир.

Солиқлар қуйидаги белгилар бўйича таснифланади:

- ҳокимият органларининг ваколат даражасига кўра (давлат, маҳаллий солиқлар ва йиғимлар);
- зиммага юкланишига кўра (тўғри ва эгри солиқлар);
- тўланиш манбасига кўра (товар нархининг ошиши, маҳсулот таннархи ошиши, молиявий натижалар, соф фойдага нисбатан солиқлар);
- ундирилиш даврийлигига кўра (мунтазам ва номунтазам солиқлар);
- солиқ солиш объектига кўра (даромад, капитал, ер, ҳўжалик обороти, алоҳида товарлар);

¹ <https://ru.tradingeconomics.com/country-list/government-spending-to-gdp?continent=g20>

- солиқ тўловчиларга кўра (жисмоний шахслар томонидан тўланадиган солиқлар, юридик шахслар томонидан тўланадиган солиқлар, шунингдек аралаш – жисмоний ва юридик шахслар томонидан тўланадиган солиқлар);

- бошқа солиқлар².

Бюджетнинг солиқсиз даромадлари асосан давлатнинг иқтисодий фаолияти ва бюджет тизимининг турли даражаларида олинган даромадларнинг қайта тақсимланиши натижасида пайдо бўлади³. Кўпгина солиқсиз даромадлар доимий фискал хусусиятга эга эмас ва уларнинг қатъий белгиланган ставкаси ўрнатилмайди.

Бюджетнинг солиқсиз даромадлари қуйидаги белгиларга кўра таснифланади:

- ҳудудий белги, яъни, бюджетнинг белгиланган даражаси бўйича;

- жалб қилиш ва шакллантириш хусусиятига кўра (мажбурий ва ихтиёрий);

- солиқсиз тушумларни шакллантирувчи, тўловларни ундириш учун асос яратиш белгисига кўра (давлат мулкани сотишдан келиб чиққан даромад).

Бозор иқтисодиётига асосланган мамлакатлар бюджетининг даромадларида солиқлар устувор ўринга эгадир. Ҳозирги кунда дунё мамлакатларида солиқлар бюджет тушумларининг 80-90% ни ташкил этади ва Ўзбекистонда ҳам шундай.

Ўзбекистон Республикаси Солиқ кодексида солиқ деб, муайян миқдорларда ундирилаётган, мунтазам, қайтариб берилмайдиган ва беғараз хусусиятга эга бўлган, бюджетга йўналтирилаётган мажбурий пул тўловлари тушунилади.

Бошқа мажбурий тўловлар деганда, давлат мақсадли жамғармаларига мажбурий пул тўловлари, божхона тўловлари, шунингдек, ваколатли органлар ҳамда мансабдор шахслар томонидан юридик аҳамиятга молик ҳаракатларни тўловчиларга нисбатан амалга ошириш учун, шу жумладан муайян ҳуқуқларни ёки лицензиялар ва бошқа рухсат берувчи ҳужжатларни бериш учун тўланиши лозим бўлган йиғимлар, давлат божи тушунилади.

Солиқлар ва бошқа мажбурий тўловларнинг унсурлари солиқ солиш объекти, солиқ базаси, солиқ ставкаси, солиқ даври, солиқни ҳисоблаб чиқиш тартиби, солиқ ҳисоботини тақдим этиш тартиби, солиқни тўлаш тартибидан иборат⁴.

Ҳар бир солиқ ёки бошқа мажбурий тўловга татбиқан солиқ тўловчилар ва солиқларнинг унсурлари белгиланади. Солиқ солиш объекти солиқ тўловчида солиқ ёки бошқа мажбурий тўлов ҳисоблаб чиқарилиши ва (ёки) тўланиши юзасидан мажбурият келтириб чиқарувчи мол-мулк, ҳаракат натижасидир.

Солиқ солинадиган база солиқ солиш объектининг солиқ ёки бошқа мажбурий тўловнинг ставкасига татбиқан белгиланган кўрсаткичлардаги қиймат, миқдор, физик ва бошқа тавсифларини ифодалайди.

Ставка солиқ солинадиган базанинг ўлчов бирлигига нисбатан ҳисобланадиган фоизлардаги ёки мутлақ суммадаги миқдорни ифодалайди. Солиқлар ва бошқа мажбурий тўловларнинг ставкалари агар Солиқ кодексида бошқача қоида назарда тутилмаган бўлса, Ўзбекистон Республикаси Президентининг қарори билан белгиланади. Солиқ ва бошқа мажбурий тўловни ҳисоблаб чиқиш тартиби солиқ даври учун солиқ солинадиган базадан, ставкадан, шунингдек, имтиёзлар мавжуд бўлса, шу имтиёзлардан келиб чиқиб, солиқ ва бошқа мажбурий тўлов суммасини ҳисоблаб қоидаларини белгилайди. Солиқ ва бошқа мажбурий тўловларни ҳисоблаб чиқиш солиқ тўловчи томонидан мустақил равишда амалга оширилади. Солиқ даври у тугаганидан кейин солиқ солинадиган база аниқланадиган ҳамда солиқ ёки бошқа мажбурий тўлов суммаси ҳисоблаб чиқиладиган даврдир. Солиқ даври бир неча ҳисобот даврига бўлиниши мумкин бўлиб, уларнинг якунлари бўйича ҳисоб-китобларни тақдим этиш ҳамда солиқлар ва бошқа мажбурий тўловларнинг

² Рылов В.А. Гармонизация экономических интересов субъектов распределительных отношений в целях достижения макроэкономической стабильности // Автореферат диссертации на соискание ученой степени кандидата экономических наук. –Казань. 2020. –48 стр.

³ Ўша ерда.

⁴ Ўзбекистон Республикасининг Солиқ кодекси (янги таҳрири). <https://lex.uz/docs/4674902>

► Makroiqtisodiyot

тўланиши лозим бўлган суммаларини тўлаш мажбурияти юзага келади. Қонунчиликда назарда тутилган, бошқа солиқ тўловчиларга нисбатан айрим тоифадаги солиқ тўловчиларга бериладиган афзалликлар, шу жумладан, солиқ ва (ёки) бошқа мажбурий тўлов тўламаслик ёхуд уларни камроқ миқдорда тўлаш имконияти солиқлар ва бошқа мажбурий тўловлар бўйича имтиёзлар деб, эътироф этилади⁵.

Қайта тақсимот жараёнлари натижасида Ўзбекистон Республикаси Давлат бюджети даромадлари икки манба, яъни, давлат мақсадли жамғармалари ҳисобга олинмаган даромадлар ва давлат мақсадли жамғармалари даромадларидан шаклланади. Булар қуйидаги солиқлар, йиғимлар ва бошқа мажбурий тўловлардан иборат:

- Солиқлар (қўшилган қиймат солиғи, акциз солиғи, фойда солиғи, жисмоний шахслардан олинадиган даромад солиғи, ер қазидан фойдаланганлик учун солиқ, фойдали қазилмаларни қазиб олганлик учун махсус рента солиғи, сув ресурсларидан фойдаланганлик учун солиқ, мол-мулк солиғи, ер солиғи, ижтимоий солиқ);

- Йиғимлар (чет давлатлар автотранспорт воситаларининг Ўзбекистон Республикаси ҳудудига кирганлиги ва унинг ҳудуди орқали транзити учун йиғим, алкоголь маҳсулотларини реализация қилиш ҳуқуқи учун йиғимлар, жумладан, алкоголь маҳсулотларини чакана сотиш ҳуқуқи учун йиғим, умумий овқатланиш корхоналари томонидан алкоголь маҳсулотларини реализация қилиш учун йиғим);

- Бошқа мажбурий тўловлар (ижтимоий жамғармаларга мажбурий тўловлар (ягона ижтимоий тўлов, фуқароларнинг бюджетдан ташқари Пенсия жамғармасига суғурта бадаллари, бюджетдан ташқари Пенсия жамғармасига мажбурий ажратмалар), давлат божи, божхона тўловлари).⁶

Таҳлилларимиз республикада давлат бюджети даромадлари шаклланишида барча солиқ турларининг ўрни ва роли сезиларли эканлигини кўрсатди (2-жадвал).

2-жадвал.

2020-2022 йилларда давлат бюджети даромадларининг шаклланиши⁷ (млрд сўм)

	2020 й.		2021 й.		2022 й.		Ўсиш 2022/ 2020
	сумма	салмоғи	сумма	салмоғи	сумма	салмоғи	фоизда
Давлат бюджети даромадлари	112 165		132 938		164 681		146,8
шу жумладан:							
1. Билвосита солиқлар - жами	46 429	41,4	46 428	34,9	56 292	34,2	121,2
1.1. Қўшилган қиймат солиғи (ҚҚС):	33 810	30,1	31 177	23,5	38 439	23,3	113,7
- ҚҚС бўйича тушумлар	37 055	33,0	40 224	30,3	52 856	32,1	142,6
- ҚҚС бўйича қоплаш	-3 245	-2,4	-9 046	-6,8	-14 417	-8,8	444,3
1.2. Акциз солиғи	10 316	9,2	11 697	8,8	13 088	7,9	126,9
1.3. Божхона божи	2 303	2,1	3 554	2,7	4 765	2,9	206,9

⁵ Ўша манба

⁶ Ўзбекистон Республикасининг Солиқ кодекси (янги таҳрири). <https://lex.uz/docs/4674902>

⁷ Ўзбекистон Республикасининг Солиқ кодекси (янги таҳрири). <https://lex.uz/docs/4674902>

2. Бевосита солиқлар - жами	31 677	28,2	45 207	34,0	58 930	35,8	186,0
2.1. Фойда солиғи	16 361	14,6	28 712	21,6	38 363	23,3	234,5
2.2. Айланмадан олинадиган солиқ	1 989	1,8	1 354	1,0	1 649	1,0	82,9
2.3. Жисмоний шахслардан олинадиган даромад солиғи	13 327	11,9	15 141	11,4	18 918	11,5	141,9
3. Ресурс ва мол-мулк солиғи	19 681	17,5	21 257	16,0	23 036	14,0	117,1
3.1. Мол-мулк солиғи	2 360	2,1	1 974	1,5	2 457	1,5	104,1
3.2. Ер солиғи	2 313	2,1	2 387	1,8	4 083	2,5	176,5
3.3. Ер қаъридан фойдаланганлик учун солиқ	14 693	13,1	16 417	12,3	15 812	9,6	107,6
3.4. Сув ресурсларидан фойдаланганлик учун солиқ	314	0,3	479	0,4	684	0,4	217,6
4. Бошқа даромадлар ва солиқ бўлмаган тушумлар	14 379	12,8	20 046	15,1	26 423	16,0	183,8

2-жадвал маълумотлари охириги уч йил билвосита солиқларнинг улуши (2022 йилда - 34,2%) Давлат бюджети даромадлари таркибида 2020 йилдан бошлаб жиддий қисқарганлигини кўрсатади. Бунинг асосий сабаблари ҚҚС ставкасининг 20%дан 15%гача пасайтирилиши, ҚҚСни ҳисобга олиш ва қоплашнинг тўлақонли тизимининг жорий қилиниши, импортга акциз солиғи бўйича ноль даражали ставкаларнинг жорий этилиши ҳисобланади. Бевосита солиқларнинг улуши эса ўсиш тенденциясига эга бўлган (2022 йилда - 35,8%). Бунинг асосий сабаблари бўлиб "НКМК" АЖ ва "ОКМК" АЖ бўйича бюджетга тушумнинг ошиши (қимматбаҳо ва рангли металлларга жаҳон нархининг ва реализациянинг ўсиши ҳисобига), фойда солиғи ставкасининг 14%дан 15%гача ошиши ҳисобланади. Ресурс солиқларининг улуши эса, пасайиш тенденциясига эга бўлган (2022 йилда - 14%). Бунга сабаб ер қаъридан фойдаланганлик учун ва юридик шахслар мол-мулкига солинадиган солиқ ставкаларининг пасайиши ҳисобланади. Бошқа даромадлар ўсиш тенденциясига эга бўлган (2022 йилда - 16%). Бунга "НКМК" АЖ ва "ОКМК" АЖдан дивидендлар бўйича бюджетга тушумнинг ошиши таъсир қилган.

Фойдаланилган адабиётлар рўйхати:

1. Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2023 йил 11 сентябрдаги ПФ-158-сонли "Ўзбекистон – 2030" стратегияси тўғрисида"ги қарори // <https://lex.uz/docs/6600413>
2. Ўзбекистон Республикаси Президенти Шавкат Мирзиёевнинг Олий Мажлисга Мурожаатномаси // <https://review.uz/oz/post/poslanie-prezidenta-uzbekistana-shavkata-mirziyoyeva-oliy-majlisu>
3. Аронов А.В., Кашин В.А. Налоги и налогообложение. -М.: ИНФРА-М. 2004. -с.40.
4. Блауг М. Джон Стюарт Милль Экономическая мысль в ретроспективе. - М.: Дело. 1994. -с. 164-206. -[ISBN 5-86461-151-4](#).

► **Makroiqtisodiyot**

5. Быкова А.Ю., Тикшаева Л.В. Прогрессивная шкала налогообложения как инструмент сокращения неравенства доходов населения // *Налоги и налогообложение*. –М.: 2016. № 5. -с. 393-401.
6. Горский И.О. О признаках налога в Налоговом кодексе Российской Федерации.//*Финансы* 2004№9.С.33
7. Пансков В.Г. *Налоги и налогообложение в Российской Федерации*. -М.: ЭКСМО. 2002. -с.73
8. Пушкарева В.М. *История финансовой мысли и политики налогов*. -М.: Финансы и статистика. 2003. -с.116
9. Ronald Hamowy *The Encyclopedia of Libertarianism* // *The London*. 1937 // <https://books.google.co.uz/books?id=yxNgXs3TkJYC&printsec=frontcover&hl=ru#v=onepage&q&f=false>
10. Bigsten A., Levin J. *Growth, Income Distribution, and Poverty: A Review* // WIDER Discussion Paper 129. World Institute for Development Economics research (WIDER), Helsinki, November 2001

